

SYTUACJE STRESOWE W PRACY KOMORNIKÓW SĄDOWYCH

HANNA WIŚNIEWSKA-ŚLIWIŃSKA¹

¹Katedra Pedagogiki

Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
im. Jana Długosza w Częstochowie

Wprowadzenie

Aktualne akty prawne nie uwzględniają możliwości wystąpienia negatywnych zmian w stanie zdrowia komorników sądowych, spowodowanych wykonywaniem stresujących czynności egzekucyjnych i nie przewidują obowiązkowych, okresowych badań lekarskich ani psychologicznych komorników sądowych.

Cel

Celem badań była ocena poziomu stresu komorników sądowych w czasie pracy, przytoczenie najczęściej występujących u komorników objawów stresu, określenie następstw stresu zawodowego, występującego u komorników oraz zebranie opinii komorników na temat potrzeby wprowadzenia przepisów, obligujących komorników do poddawania się regularnym badaniom lekarskim i psychologicznym.

Metodyka

Badania przeprowadzono w terminie grudzień 2017 – styczeń 2019. Materiał badawczy stanowiły dane uzyskane z kwestionariuszy. Badaniami objęto komorników oraz ich zastępców, działających na terenie województwa śląskiego i małopolskiego (84 osoby).

Wyniki

W trakcie badań wykazano m.in. że komornicy największy stres odczuwają w trakcie eksmisji. Pewien poziom stresu komornicy osiągają jeszcze przed rozpoczęciem czynności egzekucyjnych, a następnie czasami ten poziom wzrasta – jest to reakcja na zachowania dłużników. Mimo odczuwania stresu przez prawie wszystkich komorników, w nikłej części uważają oni, że powinni być poddawani obowiązkowym okresowym badaniom lekarskim czy psychologicznym.

Dyskusja

Poszukiwanie piśmiennictwa, nawiązującego do prowadzonych badań, pozwala stwierdzić, że niniejszy artykuł porusza temat z zakresu, którego piśmiennictwo jest wyjątkowo ubogie. Wobec braku piśmiennictwa, nie można było rozdziału „Dyskusja” napisać w klasyczny sposób – dyskutując wyniki badań własnych z wynikami badań innych autorów.

Wnioski

1. Komornicy największy stres odczuwali podczas eksmisji.
2. Najczęstszymi objawami stresu, występującymi u komorników – w opinii ich samych – są zmiany ciśnienia krwi.
3. Najczęściej zgłaszanymi przez komorników następstw stresu były wybuchy gniewu.
4. Większość komorników, mimo odczuwania negatywnych skutków stresu zawodowego, nie ma zdania co do wprowadzenia przepisów zobowiązujących komorników do regularnego poddawania się badaniom lekarskim i psychologicznym.

Słowa kluczowe:

stres, stres zawodowy, komornik, stan zdrowia, postępowanie egzekucyjne

Wstęp

Stres psychiczny u uczestników postępowania egzekucyjnego

Aktualne akty prawne nie uwzględniają możliwości wystąpienia negatywnych zmian w stanie zdrowia komorników sądowych, spowodowanych wykonywaniem stresujących czynności egzekucyjnych i nie przewidują obowiązkowych okresowych badań lekarskich ani psychologicznych komorników sądowych.

Omawiając stan zdrowia uczestników postępowania egzekucyjnego – w kontekście stresu psychicznego – należy wziąć pod uwagę, że w postępowaniu takim zawsze biorą udział trzy

osoby: dłużnik (poręczyciel), wierzyciel oraz komornik (czasami lekarz). W niniejszym opracowaniu podjęto temat stresu zawodowego komorników.

Stres

Stres - to pojęcie/stan, którego istnienie zakłada się, by wyjaśnić ludzkie zachowania. Uważa się go za czynnik oddziałujący, o którym się wnioskuje, żeby objaśnić skutek działania tego czynnika – obserwowalne zachowania [1]. Ludzie denerwują się, gdy czują, iż rozwiązanie trudnej sytuacji, w której się znaleźli, wymaga od nich wysiłku lub że nie poradzą sobie z daną sytuacją [2]. Człowiek rzadko uświadamia sobie, że jego reakcja jest zależna nie tylko od samej sytuacji, w której się znalazł, ale także od tego, jak on sam ją ocenia [3, 4].

Stres jest nieuchronnym elementem naszego życia, towarzyszy codziennie każdemu. Niektóre rodzaje stresu sprawiają, że stres utrzymuje nas w gotowości do reakcji [5].

Procesy umysłowe są w ścisłym związku z przebiegającymi w organizmie zmianami fizjologicznymi. Udowodnił to w swoich badaniach na początku XX w. fizjolog W. Cannon, który jako pierwszy użył terminu „stres” [6, 7]. Zwrócił uwagę, że stresory emocjonalne (ból, strach i gniew) powodują istotne zmiany w funkcjonowaniu fizjologicznym organizmu człowieka. Odczuwając strach lub gniew, człowiek doznaje pobudzenia, które może być nieprzyjemne, ale przygotowuje go do działania przeciw bodźcowi, który ten stan wywołał. Koncepcję stresu emocjonalnego rozwinął Hans Selye (niektóre źródła podają, że to właśnie Selye, lekarz i endokrynolog, wprowadził pojęcie stresu). Selye postawił hipotezę, że choroby są skutkiem niezdolności do radzenia sobie z ciągłym stresem, czyli niewydolnością tzw. syndromu ogólnej adaptacji [8]. Zdefiniował stres następująco: „Stres to nieswoista reakcja organizmu na wymagającą sytuację” - i dodał: „Bez stresu nie byłoby życia”. W tym ujęciu stres jest zjawiskiem naturalnym, nie zawsze szkodzącym. Wiadomo jest, że pewien poziom stresu sprzyja uczeniu się.

Hans Selye rozróżnił dwa rodzaje stresu [9]:

- konstruktywny (eustres), reakcją na który jest wzmożone wydzielanie epinefryny, które może spowodować pozytywną reakcję na sytuacje niebezpieczne (mobilizacja, refleks, skuteczne działanie). Umożliwia człowiekowi skuteczne działanie w chwili kryzysu, mobilizowanie sił w celu odwrócenia czy zwalczania zagrożenia;
- destrukcyjny (dystres), zbyt intensywny i długotrwały stan stresu może mieć poważne skutki destrukcyjne. Uszkadza układ immunologiczny, sprawia, że osoba żyjąca w stresie

będzie bardziej podatna na choroby. Utrata energii w wyniku ciągłego stresu powoduje, że organizm staje się niezdolny do regeneracji [10].

Stresorami bywają czynniki, na które na co dzień nie zwracamy uwagi: złe oświetlenie, przegrzanie, wychłodzenie, zaburzenie rytmu snu, częste przebywanie w niewywietrzonych pomieszczeniach (niedotlenienie) [11].

Kolejny aspekt problemu - swego rodzaju „nakładanie się”, sumowanie stresów - wzięli pod uwagę w swych badaniach Thomas Holmes i Richard Rahe, psychiatrzy z Washington University w Seattle (badania publikowane w 1967 r.) [12, 13]. Alternatywna koncepcja stresu Holmes’a i Rahe’a bazuje na pojęciu stresorów. Holmes i Rahe opracowali skalę 43 wydarzeń życiowych, uszeregowanych przez badaczy przy użyciu jednego kryterium - jak wielkiego przystosowania wymaga każde wydarzenie. Zgodnie z tą kolejnością każdemu wydarzeniu przypisano pewną ilość punktów. Tak powstał znany kwestionariusz Social Readjustment Rating Scale (SRRS). W trakcie badań okazało się, że osoby chore doświadczyły znacznie więcej stresujących wydarzeń w przeciągu roku poprzedzającego chorobę, niż osoby im towarzyszące. Badacze udowodnili statystyczny związek pomiędzy stresorami, a chorobą. Niektóre stresory wyrażone w punktach: rozwód – 75, zawarcie małżeństwa – 50, ciąża – 40, nowy członek rodziny – 39, duża pożyczka na dom – 31. Niektóre stresory związane z pracą: zwolnienie z pracy – 47, przejście na emeryturę – 45, zmiana stanowiska pracy – 36, zmiana zakresu odpowiedzialności – 29, współmałżonek zaczyna albo kończy pracę – 26, kłopoty z szefem – 23, zmiana godzin/ warunków pracy – 20. Z badań Holmesa i Rahe wynika zależność statystyczna pomiędzy stresorami a prawdopodobieństwem zapadnięcia na poważną chorobę. Jeśli człowiek przeżyje tyle sytuacji stresowych, że w sumie dają one 150 - 199 jednostek stresu, ma 37% szansy zachorowania w ciągu kolejnych 2 lat. Jeśli osiągnie w sumie 200 - 299 jednostek stresu, w jego przypadku szansa choroby wynosi 51%. Szansa choroby wzrasta, wynosi aż 79%, jeśli człowiek przekroczy ponad 300 jednostek stresu.

Reakcja człowieka na stres

Twórcy koncepcji stresu nie tylko go definiowali, zajmowali się też skutkami działania stresorów na organizm człowieka (zwierząt).

Kontynuator badań nad stresem, Selye, skupił się głównie na negatywnych fizjologicznych skutkach długotrwałego działania stresorów. Wprowadził pojęcie tzw. „ogólnego zespołu adaptacyjnego” (*general adaptation syndrome - GAS*). Reakcja organizmu

na działające stresory, czyli czynniki szkodliwe lub nieprzyjemne, została nazwana przez Selyego „nieswoistą reakcją na stres”, składającą się z: powiększenia nadnerczy produkujących katecholaminy i kortykosteroidy; zmniejszenia grasicy; powstawania wrzodów we wrażliwej na kwas solny śluzówce żołądka.

Wykazano, że u chorych z chorobą wrzodową często stwierdza się w żołądku (i dwunastnicy) obecność bakterii *Helicobacter pylori* (HP), które mogą powodować stan zapalny błony śluzowej. Doprowadza to do jej uszkodzenia. Osłabiona błona śluzowa nie może właściwie bronić się przed kwasem solnym, wytwarza zbyt mało ochronnego śluzu. Zaobserwowano przypadki, w których w testach nieinwazyjnych i inwazyjnych nie stwierdza się obecności *Helicobacter pylori*, a u chorego stwierdzono chorobę wrzodową. W tych przypadkach jako czynnik chorobotwórczy należy uwzględnić stres. Stres zmniejsza ukrwienie żołądka i pobudza wydzielanie kwasu solnego. To powoduje nasilenie dolegliwości, podobnie jak w przypadku picia napojów alkoholowych. Silny stres zwiększa ryzyko powstania choroby wrzodowej [14].

Niezależnie od rodzaju stresora odnotowywano prawie taki sam wzorzec zmian fizjologicznych [15, 16]. Wyniki te wyjaśniają podobieństwo ogólnych objawów choroby - wszyscy zdają się skarżyć na takie dolegliwości, jak ból głowy, gorączka, zmęczenie, ból mięśni, złe samopoczucie [1, 17, 18].

Objawy fizjologiczne skutków stresu - odczuwalne przez ludzi subiektywnie, bez prowadzenia pomiarów medycznych [19, 20] to: przyspieszona akcja serca, zwiększone wydzielanie potu, zimna skóra, zimne kończyny, mdłości, przyspieszony oddech, odczuwalne zmiany napięcia mięśni, suchość w ustach i w gardle, biegunka, wzmożoną ruchliwość, zaburzenia snu, błądność, pocenie się, dyszenie, zmiany ciśnienia tętniczego, odpływ krwi do mięśni, częste oddawanie moczu, bóle pleców, szyi i innych części ciała, zaburzenia menstruacji, niestrawność, bóle głowy.

Fizjologiczne skutki stresu [21, 22] (opr. na podstawie badań medycznych, a nie subiektywnych odczuć) to: pogarszanie wydolności płuc, wzrost ciśnienia tętniczego i przyspieszenie pracy serca, zmniejszenie krzepliwości krwi, podwyższony poziom cholesterolu we krwi.

Objawy stresu w sferze codziennego funkcjonowania [23] to: bezradność, kwestionowanie wartości, bezosobowe podejście do wykonywanych zadań.

Stres może powodować ponadto jeden (lub kilka) z poniższych symptomów [24]: wysypka, alergie, migrenowe bóle głowy, oziębłość płciowa, obniżona/podwyższona masa ciała, zwiększone ryzyko zawału serca, niemożność swobodnego i głośnego śmiania się [25, 26].

Psychologiczne skutki stresu [27]:

- sfera sprawności myślenia: luki w pamięci, zapominanie, niemożność koncentrowania się, ogólny brak zainteresowań, obsesyjne trzymanie się pewnych pomysłów;
- sfera emocji: lęk, rozdrażnienie, roztargnienie, koszmary nocne, pesymizm, depresja, zamykanie się w sobie, nerwowość, złość, zakłopotanie, niestabilność emocjonalna;
- sfera zachowań: trudności z mówieniem, impulsywność, drżenie, tiki nerwowe, wysoki/nerwowy śmiech, zgrzytanie zębami, częstsze uleganie wypadkom, obniżona samoocena, zmęczenie, impulsywne zachowanie, jąkanie się i inne wady wymowy, intensywne palenie papierosów, picie dużych ilości alkoholu, nieuzasadnione zażywanie leków, zmiany w odżywianiu, odczuwanie słabości, pojawienie się innych nerwowych zachowań.

Z badań Holmesa i Rahe wynika interesująca zależność pomiędzy stresorami a prawdopodobieństwem zapadnięcia na poważną chorobę. Według autorów skali określającej wielkość stresu w „jednostkach zmian życiowych”, istnieje poważne ryzyko rozwinięcia się w ciągu dwóch lat poważnej choroby u ludzi, którzy uzyskali w sumie ponad 300 punktów life change units - LCU [28].

Wpływ pracy zawodowej na poziom stresu

Wszystkie czynniki, które mają wpływ na samopoczucie, emocje człowieka, mają też wpływ na jego stan zdrowia. Najczęściej problemem człowieka jest stres związany z pracą [29, 30]. W środowisku pracy występuje szereg stresogennych czynników.

W RP nie prowadzono systemowo badań dotyczących stresu zawodowego oraz jego wpływu na wykonywanie pracy w zawodach związanych bezpośrednio z wymiarem sprawiedliwości, tj. sędzia, urzędnik sądowy, funkcjonariusz sądowy, prokurator, komornik, notariusz. Szczególnie ważne jest opracowanie tych zagadnień w odniesieniu do tzw. „zawodów prawniczych”. To ich decyzje - podejmowane pod wpływem stresu lub nie - mają wpływ na życie innych ludzi. Należy zminimalizować ewentualne szkody - indywidualne, społeczne - które mogą mieć miejsce na skutek stresu przeżytego przez sędziego, prokuratora czy komornika.

Uwarunkowania dotyczące wykonywania czynności egzekucyjnych

Podstawy prawne wykonywania pracy komornika

Komornicy sądowi działają na podstawie i w granicach prawa (art. 7 Konstytucji RP) [31]. Ze stronami postępowania (dłużnik, wierzyciel) komornika wiąże stosunek

publicznoprawny. Status prawny komornika sądowego, jego prawa, obowiązki określają Kodeks postępowania cywilnego [32] oraz Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji z 29 sierpnia 1997 r. [33].

Przepisy dotyczą kilku kwestii, m.in.: statusu prawnego komornika, prawa wierzyciela do wyboru komornika, systemu kosztów egzekucji prowadzonej przez komorników sądowych, obowiązku komornika złożenia oświadczenia o stanie majątkowym, obowiązku podjęcia przez komornika, w terminie 3 dni od chwili otrzymania wniosku, czynności niezbędnych do skutecznego przeprowadzenia egzekucji.

Komornicy obowiązkowo zrzeszeni są w 10 izbach komorniczych. Poza obowiązkiem wykonywania czynnościami egzekucyjnymi na komorniku sądowym ciąży obowiązek utworzenia kancelarii, zatrudnienia pracowników i wyposażenia tej kancelarii. Jako pracodawca komornik obowiązany jest stosować przepisy Kodeksu pracy [34].

Szczegółowo postępowanie egzekucyjne, w tym czynności komornicze, reguluje Kodeks postępowania cywilnego [32, 35].

Ustawa z dnia 18 września 2001 r. o zmianie Ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz niektórych innych ustaw [36], rozwiązała z dniem 1 stycznia 2002 r. stosunek pracy łączący komornika z sądem rejonowym. To dotyczyło wszystkich komorników w RP. Odtąd, według art. 3a Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji [33], każdy komornik wykonuje czynności na własny rachunek.

Według art. 34 Ustawy o komornikach sądowych i egzekucji, koszty działalności egzekucyjnej obejmują m.in. [33]:

- koszty osobowe i rzeczowe, ponoszone w związku z prowadzoną działalnością egzekucyjną (koszty zorganizowania i utrzymania kancelarii, w szczególności związane z zatrudnieniem pracowników, zapewnieniem lokalu i wyposażenia w niezbędny sprzęt biurowy),
- koszty ochrony zajętego mienia,
- koszty ubezpieczenia mienia kancelarii i własnego ubezpieczenia OC,
- koszty przejazdów, korespondencji, obrotu pieniężnego, przewozu drobnych ruchomości niewymagających transportu specjalistycznego;
- opłaty na samorząd komorniczy;
- inne koszty niezbędne do wykonywania czynności egzekucyjnych.

Podkreślić należy fakt, że komornikowi nie wolno podejmować dodatkowego zajęcia lub zatrudnienia, które by przeszkadzało w pełnieniu obowiązków albo mogło uchybiać powadze wykonywanego zawodu. Dodatkowe zatrudnienie komornik może podjąć za zgodą prezesa

sądu apelacyjnego i rady izby komorniczej, której jest członkiem. W praktyce bywa, że komornicy pracują dodatkowo, po otrzymaniu aprobaty prezesa sądu i rady izby, jako wykładowcy na uczelniach lub nauczyciele przedmiotów prawnych.

Aktami prawnymi, których treść ma związek z działalnością komorników, są również Ustawa o świadczeniach rodzinnych [37, 38, 39], Ustawa o postępowaniu wobec dłużników alimentacyjnych [40], a także Ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów [41, 42]. Poza dokumentami opracowanymi przez Ustawodawcę, komorników obowiązują Kodeks Etyki Zawodowej Komornika [43] oraz Statut Międzynarodowej Unii Komorników Sądowych [44].

Charakterystyka zawodu komornika

W RP w zawodzie komornika nie ma możliwości awansu. Kandydat na komornika musi posiadać wykształcenie wyższe prawnicze. Wprowadzenie tego wymogu spowodowało, że zawód komornika jest zaliczany do grupy zawodów prawnych [14].

Podstawowym zadaniem komornika sądowego jest wykonywanie orzeczeń sądowych w sprawach o roszczenia pieniężne i niepieniężne oraz o zabezpieczenie roszczeń, a także wykonywanie innych tytułów wykonawczych wydanych na podstawie odrębnych przepisów. Miejscem pracy komornika jest jego kancelaria, gdzie załatwia większość spraw i przyjmuje strony. Pracuje w terenie, gdy udaje się do dłużników.

Komornik jest odpowiedzialny za pracę swoich pracowników, ponosi odpowiedzialność finansową i prawną za swoje działania. Zwykle pracuje w ogólnie przyjętych godzinach funkcjonowania urzędów, lecz w wyjątkowych sytuacjach niektóre czynności wykonuje po godzinach pracy. Wykonywanie czynności egzekucyjnych w dni wolne lub w nocy wymaga pisemnej zgody Prezesa Sądu Rejonowego nadzorującego czynności. Ze względu na dużą niechęć społeczną dla niektórych działań komornika, powinna cechować go odporność emocjonalna i umiejętność panowania nad własnymi emocjami.

Z każdej czynności komornik sporządza protokoły, każdą czynność zapisuje w rejestrze akt sprawy. Księguje wszystkie operacje finansowe związane ze sprawą. Komornik prowadzi księgowość swej kancelarii i zatrudnianych w niej pracowników (wydatki osobowe i rzeczowe, akta osobowe). Do tego składa roczne i półroczne sprawozdania z czynności komorniczych do Ministra Sprawiedliwości poprzez właściwy miejscowo Sąd Rejonowy, lub tylko do sądu (np. sprawozdania finansowe). Sąd ma prawo

z urzędu wydawać komornikowi zarządzenia zmierzające do zapewnienia prawidłowego wykonania egzekucji.

Dla porównania – w Niemczech komornicy są dożywotnimi urzędnikami państwowymi średniego szczebla w danym kraju związkowym. Komornicy działają jak urzędnicy państwowi, ale są niezawisli w sposobie wykonywania swojego zawodu. Stosunki prawne komorników są określone w ustawie o sądownictwie (Gerichtsverfassungsgesetz, §154, §155) [45] oraz przez postanowienia prawne różnych krajów związkowych. Brak jest ustawodawstwa ogólnego regulującego wykonywanie zawodu komornika. Istnieją ogólne postanowienia administracyjne uchwalone przez poszczególne organy władzy administracyjnej krajów związkowych: przepisy dotyczące komorników sądowych (Gerichtsvollzieherordnung) [46] oraz wytyczne dla zawodu komornika (Gerichtsvollziehergeschäftsanweisung). Komornicy mają możliwość awansu z niższej do wyższej kategorii. W niektórych landach awans jest łączony z koniecznością sprawdzenia przez lekarza i psychologa stanu zdrowia ubiegającego się o awans komornika. Przepisy dotyczące komorników w poszczególnych landach różnią się, jednak te dotyczące badań lekarskich nakazują kontrolę stanu zdrowia przy awansie do następnej klasy (skala 8-stopniowa).

Komornicy działający na terenie Republiki Słowackiej również posiadają status urzędnika państwowego. Tam przepisy przewidują badanie stanu zdrowia komorników co kilka lat [47]. Podobnie jest we Włoszech [48, 49], gdzie komornicy są urzędnikami publicznymi wyłanianymi w drodze konkursu i otrzymują pensje urzędnicze. Obowiązują ich takie same, jak innych urzędników, przepisy dotyczące kontroli stanu zdrowia. W krajach, w których komornicy są zatrudniani na stanowiskach urzędników państwowych, państwo, jako ustawodawca, ma wpływ na to, jak często komornik kontroluje swój stan zdrowia.

Są państwa, w których komornicy to zróżnicowana grupa zawodowa. Niektórzy są zatrudniani jako urzędnicy państwowi (sądowi), a równolegle istnieją tacy, którzy pracują na własny rachunek, czyli prowadzą własną działalność gospodarczą. W takich przypadkach ustawodawca może wymagać od zatrudnianych komorników, kontrolowania stanu zdrowia. W przypadku komorników pracujących na własny rachunek, mogą oni wymagać od swych pracowników regularnego kontrolowania stanu zdrowia i odpowiednich zaświadczeń lekarskich, ale sami nie są do tego zobligowani (tak, jak w Polsce). Przykładem kraju, w którym czynności egzekucyjne wykonują zarówno niezależni komornicy sądowi [50, 51], jak i komornicy sądów okręgowych [52] są Węgry. Niezależni komornicy sądowi nie są

urzędnikami państwowymi; ich dochody wypłacane są przez klientów w ramach wynagrodzenia za wykonaną pracę.

W Republice Czeskiej komornicy to osoby działające na własny rachunek. Są funkcjonariuszami publicznymi, a czynności komornicze są traktowane jako czynności sądowe [53]. Państwo powierza im sprawowanie funkcji. Ich zadaniem jest prowadzenie egzekucji na rzecz osób, które upoważniły komornika do wykonania tych czynności [54]. Podsumowując, biorąc pod uwagę państwa europejskie - jedynie w Niemczech komornicy, awansując, poddawani są badaniom lekarskim i/lub psychologicznym częściej, niż raz w ciągu całej swej kariery zawodowej.

Cele

Celem badań były:

- ocena poziomu stresu komorników sądowych w czasie pracy - określenie, w trakcie których czynności komorniczych występuje stres,
- przytoczenie najczęściej występujących u komorników objawów stresu,
- określenie następstw stresu zawodowego, występującego u komorników,
- zebranie opinii komorników na temat potrzeby wprowadzenia przepisów, obligujących komorników do poddawania się regularnym badaniom lekarskim i psychologicznym.

Material i metody

Badania przeprowadzono w terminie grudzień 2017 – czerwiec 2018 na terenie województw śląskiego i małopolskiego. Techniką badawczą była anonimowa ankieta, narzędziem badawczym - kwestionariusze ankiet. Materiał badawczy stanowiły dane uzyskane z kwestionariuszy ankiet. Badaniami objęto komorników oraz ich zastępców, działających na terenie województwa śląskiego i małopolskiego.

Kwestionariusze ankiet wręczono 120 osobom w trakcie wizyt na zebraniu Izby Komorniczej i w kancelariach komorników sądowych oraz mailowo. Do czasu zakończenia badań wróciło 101 wypełnionych ankiet, w tym 17 błędnie, a 84 poprawnie wypełnionych; 19 kwestionariuszy nie zwrócono.

Kwestionariusz ankiety wypełnianej przez komorników zawierał łącznie 22 pytania, w tym 11 pytań otwartych i 11 pytań zamkniętych. Pytania zamknięte to: 7 pytań jednokrotnego wyboru (w tym 4 dychotomiczne) i 4 wielokrotnego wyboru

z możliwością rozszerzenia. W pytaniu skali zastosowano skalę stresu niektórych wydarzeń życiowych *Thomasa Holmesa i Richarda Rahe'a* (SRSS).

Kwestionariusz podzielono na 3 części:

1. konkretne doświadczeń związanych z wykonywaną pracą, poziom przeżywanego przez ankietowanego stresu, objawy stresu, badania lekarskie;
2. subiektywna ocena poziomu stresu przeżywanego przez innych uczestników postępowania egzekucyjnego;
3. dane demograficzne - pytania o wiek, płeć i liczbę lat pracy w zawodzie komornika, pytania o doświadczenia w pracy, propozycje optymalizacji pracy komorników.

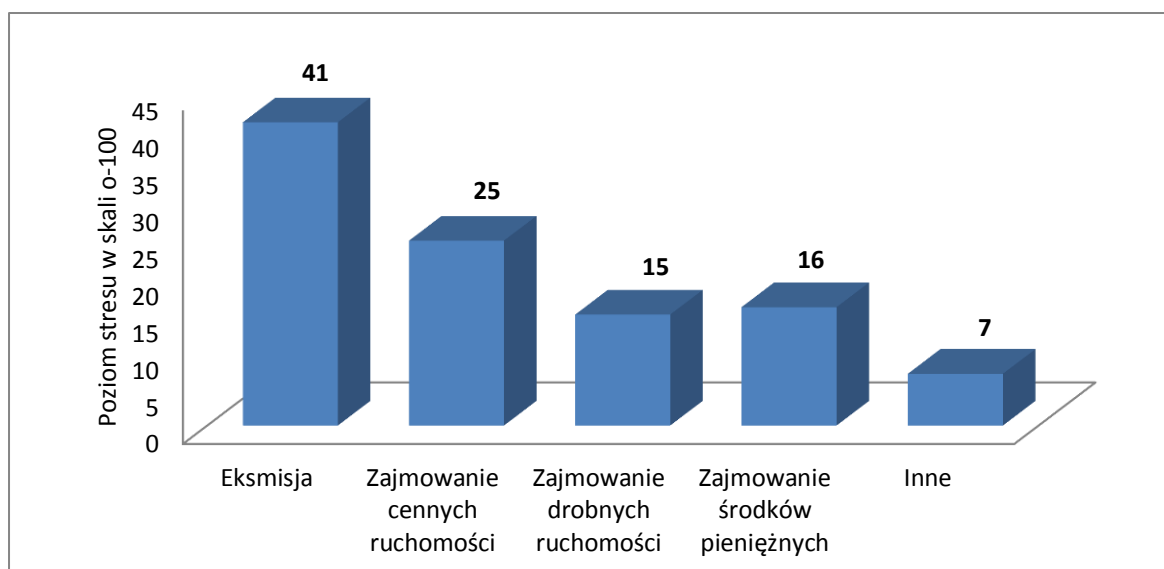
Ankiety były anonimowe.

Wyniki

Prezentowane wyniki pochodzą z województw śląskiego i małopolskiego - terenu, na którym podobna jest struktura zatrudnienia oraz pałupy zarobków. Podobne bywają: również model wychowania, przyzwyczajenia, zwyczaje żywieniowe.

Komornicy zauważali, że pewien poziom stresu istnieje u nich jeszcze przed rozpoczęciem czynności egzekucyjnych, a następnie czasami poziom ten wzrasta. Jest to następstwo ich reakcji na zachowania dłużników.

Komornicy, przy użyciu zaproponowanej im skali stresu *Holmesa i Rahe'a* SRSS (od „1” do „100”), ocenili jak wysoki jest poziom ich stresu w trakcie wykonywania różnych czynności egzekucyjnych (ryc. 1). Komornicy największy stres odczuwali podczas eksmisji. Najmniejszy stres był odczuwany przez nich w trakcie zajmowania drobnych ruchomości i innych czynności (administracyjnych, prowadzenia licytacji, zatwierdzanie wycen).

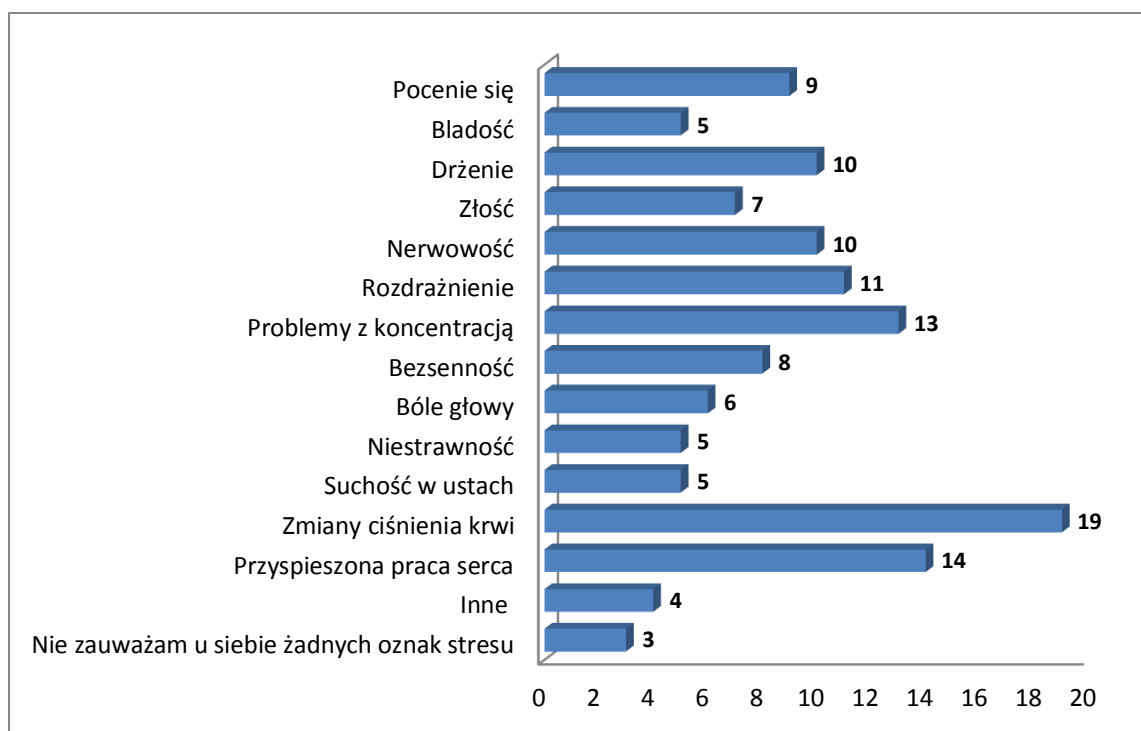

Ryc. 1. Poziom stresu komorników w trakcie wykonywania poszczególnych czynności egzekucyjnych (wg skali T.Holmesa i R.Rache'a) w opinii komorników (n=84)

Najwyższy poziom stresu u komorników wywołuje wykonywanie eksmisji. Jest to związane z zachowaniami osób eksmitowanych. Jedni zachowują się zgodnie z przepisami prawa, inni z kolei są nieprzewidywalni¹.

Komornicy, zapytani o objawy stresu - fizjologiczne, psychiczne, emocjonalne - zaobserwowali u siebie objawy, których charakter i częstość występowania przedstawiono na ryc. 2. Zwraca uwagę fakt, że tylko 3 osoby - spośród ankietowanych 84 komorników - nie zauważyły u siebie żadnych objawów stresu. Dość często występują: zmiany ciśnienia krwi - 19, przyspieszona praca serca - 14, problemy z koncentracją - 13. Kilka osób podało swoje propozycje, które na wykresie zostały ujęte jako „inne”. Mimo, że to przypadki jednostkowe, warto zauważyć, że były to: omdlenie - 1, poparzenie się wrzątkiem - 1, spowodowanie stłuczki - 2.

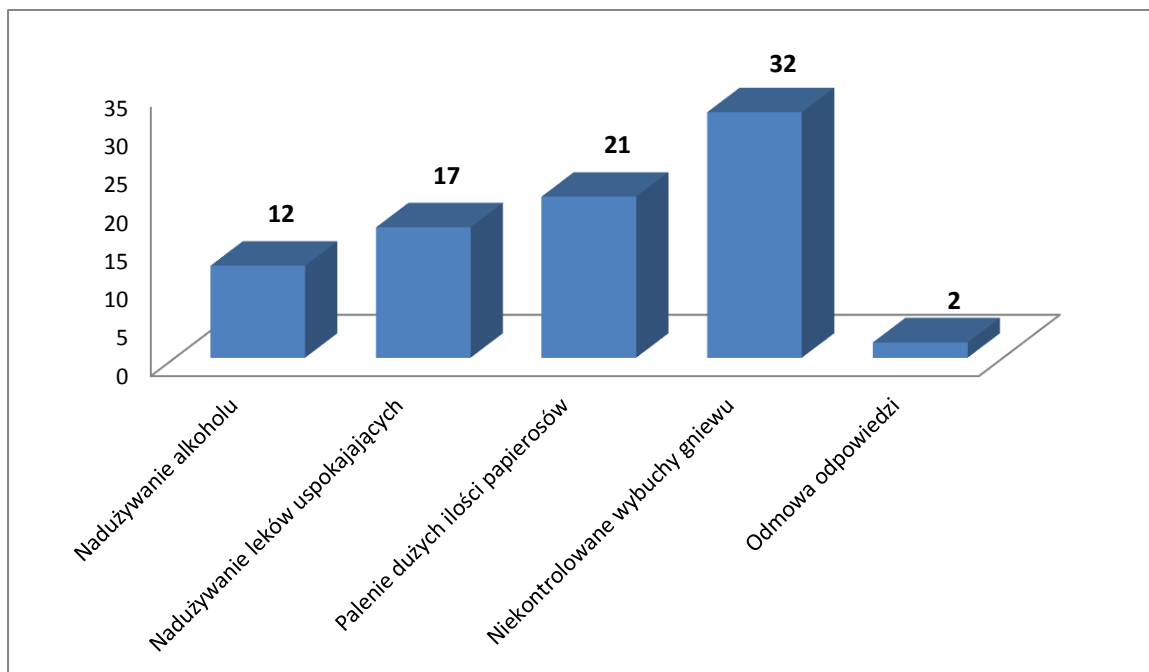
¹ Pewien komornik z Częstochowy przeżył podpalenie domu przez „dzikiego lokatora” podczas eksmisji przeprowadzanej na wniosek prawowitych właścicieli budynku. Inny komornik - z Katowic - pod adresem, spod którego miał eksmitować mieszkańców, zastał kompletnie zdewastowany lokal: rozmontowaną podłogę, ściany bez tapet i farby, a miejscami bez tynku, zniszczoną instalację elektryczną oraz częściowo rozmontowaną instalację kanalizacyjną. (Eksmitowani dłużnicy nie zdają sobie sprawy z tego, że jeśli zniszczą lokal który ma być licytowany, obniżą jego wartość. Z punktu widzenia ekonomiki działają przeciwko sobie - tracą na tym, bo za sprzedany lokal komornik uzyska mniej środków na pokrycie długów eksmitowanego dłużnika. Może dojść do tego, że mimo eksmisji, licytacji lokalu i spłaty wierzycieli ze środków uzyskanych z licytacji, dłużnik nadal będzie miał długi, tyle, że mniejsze.) *Przyp. autora - na podstawie ankiet*

Ryc. 2. Oznaki stresu związanego z wykonywaniem pracy - zauważone u siebie przez komorników (n=84)

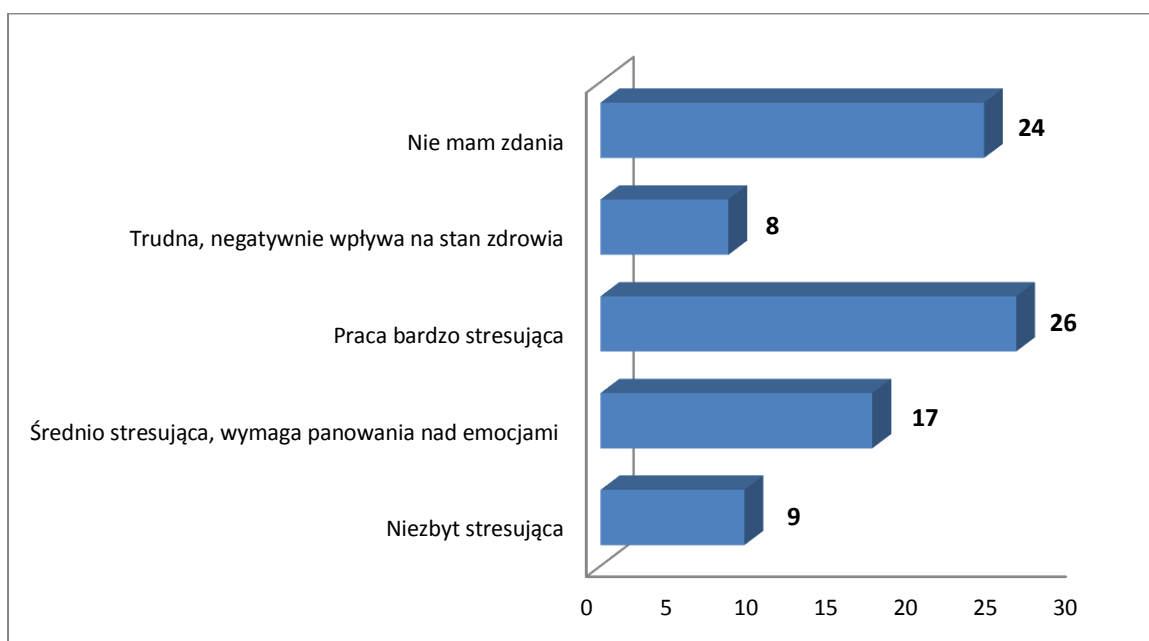
Dalej komornicy/zastępcy komorników/asesorzy zostali zapytani o następstwa stresu psychicznego, związanego z działalnością zawodową. Najczęściej podawane były wybuchy gniewu, za którymi opowiedziały się 32 osoby. Niektórzy badani podawali, jak te wybuchy się kończyły - rzucaniem przedmiotów, a także krzyżeniem na współpracowników i rodzinę. Wymieniano również popełnianie błędów w pracy (pomyłki w adresach, danych, numerach, szacunkach). Nieco mniej, bo 21 osób, jako następstwo stresu spowodowanego wykonywaniem obowiązków zawodowych, podało palenie dużych ilości papierosów. Kolejnym skutkiem stresu, związanego z pracą komornika, jest, według ankietowanych, nadużywanie leków uspokajających. Jako dalsze konsekwencje wspomnianego przyjmowania leków podawane były zaniedbywanie obowiązków rodzicielskich i domowych oraz spóźnianie się do pracy. Nadużywanie alkoholu jako skutek stresu podało 12 badanych (Ryc. 3).

Żaden z respondentów nie przytoczył własnego przykładu następstw stresu psychicznego.

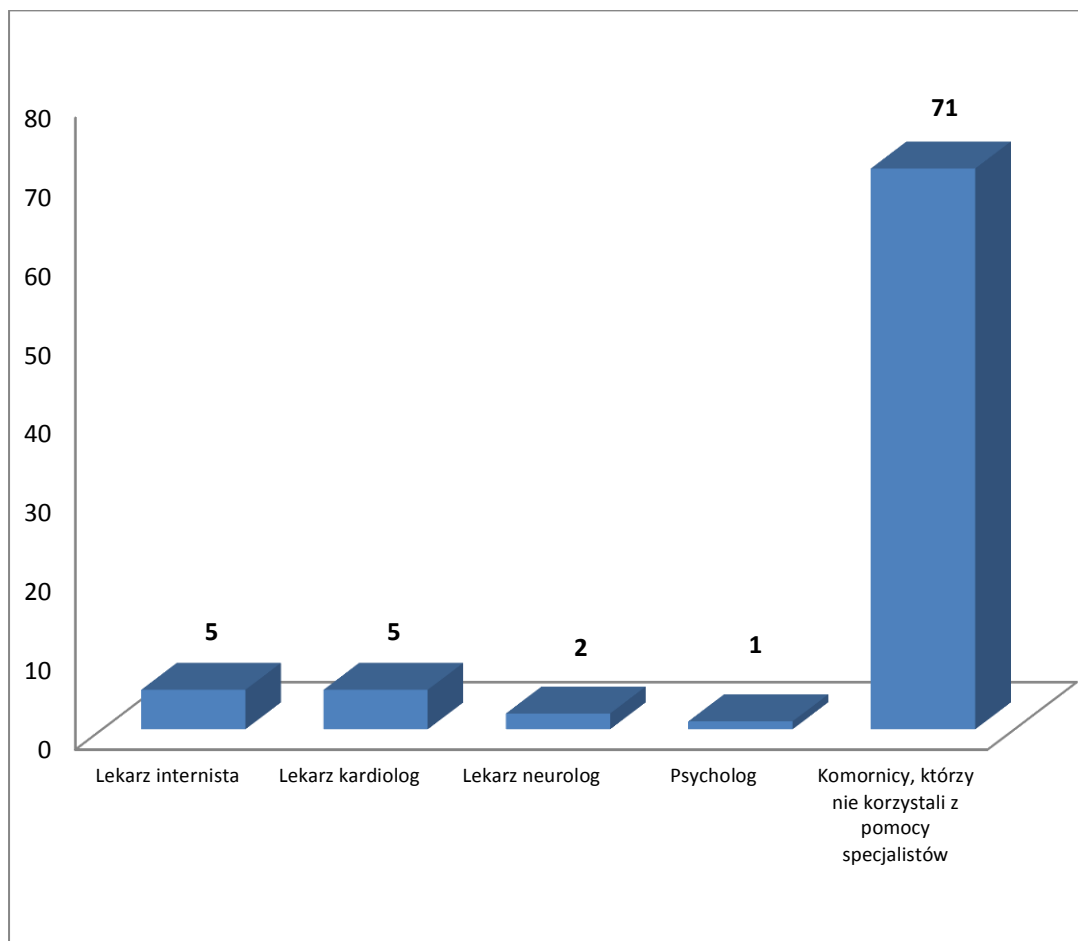
Ryc. 3. Następstwa stresu psychicznego związanego z działalnością komorniczą (n=84)

W dalszej kolejności komornicy zostali poproszeni o ocenę stresogenności ich pracy. Najwięcej, bo 26 osób, uznało swą pracę za bardzo stresującą. Z kolei 17 osób uznaje swoją pracę za średnio stresującą, lecz wymagającą panowania nad emocjami. Jako „niezbyt stresującą” określa swoją pracę 9 osób. Podobnie, bo 8 badanych ocenia pracę komornika jako trudną i negatywnie wpływającą na stan zdrowia. Stosunkowo dużo, bo 24 osoby nie podjęło się określenia poziomu stresogenności swojej pracy (Ryc.4).

Ryc. 4. Ocena stresogenności pracy komornika – wg komorników (n=84)

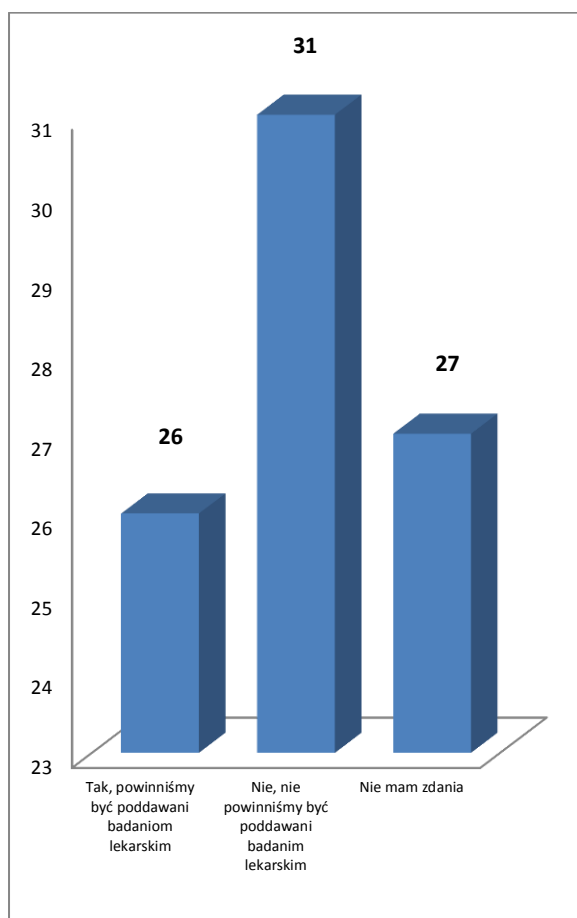
Na 84 ankietowanych komorników 13 zgłaszało, że w związku z narażeniem na stres w pracy musieli skorzystać z pomocy lekarza lub psychologa (ryc. 5). Badani byli poproszeni o uwzględnienie tylko tych sytuacji, kiedy to musieli skorzystać z pomocy specjalisty wyłącznie z powodu stresu spowodowanego wykonywaniem pracy komornika. I tak: 5 osób korzystało z pomocy internisty, kolejne 5 z pomocy kardiologa, 2 osoby skorzystały z porady neurologa, a 1 z pomocy psychologa. Większość badanych - 71 osób podaje, iż nigdy nie musieli korzystać z pomocy żadnego specjalisty w związku z negatywnymi skutkami wykonywania pracy zawodowej.

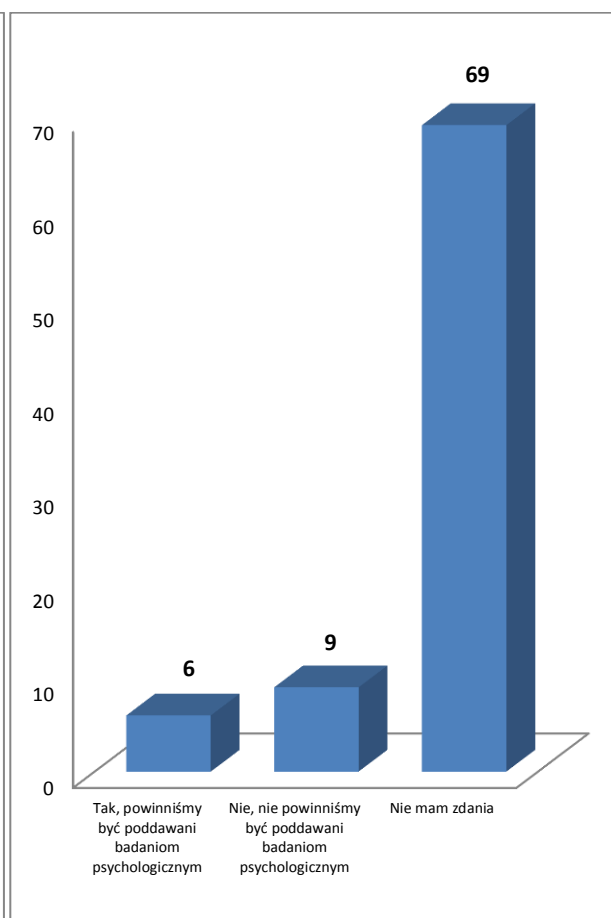
Ryc. 5. Specjaliści, z pomocy których korzystali komornicy z powodu stresu związanego z pracą zawodową (n=84)

Na koniec komornicy zostali zapytani o opinię na temat obowiązkowych badań lekarskich i psychologicznych. Duża grupa, bo 31 osób uważa, że komornicy nie powinni być

kierowani na obowiązkowe badania lekarskie. Z kolei 26 osób uważa, że komornicy powinni być poddawani takim badaniom, a 27 osób nie ma zdania na ten temat (Ryc. 6).

Ryc. 6. Poglądy komorników na propozycję obowiązkowego poddawania ich okresowym badaniom lekarskim (n=84)

Ryc. 7. Poglądy komorników na propozycję obowiązkowego poddawania ich okresowym badaniom psychologicznym (n=84)

Mimo odczuwania stresu psychicznego przez prawie wszystkich komorników – bo aż 81 osób spośród 84 badanych zauważyło u siebie jeden lub kilka objawów stresu – w nikłej części uważali oni, że powinni być poddawani obowiązkowym okresowym badaniom psychologicznym (ryc. 7). Zaledwie 6 osób uważa, że komornicy powinni takie badania przechodzić. 9 osób twierdzi, że komornicy nie powinni być poddawani badaniom psychologicznym. Większość, bo 69 osób nie ma zdania.

Warto zauważyć, że komornicy występujący o pozwolenie na posiadanie broni muszą przejść badania lekarskie i psychologiczne. Spośród badanych takie badania przeszły 33 osoby, a dotychczas 19 spośród nich zakupiło broń.

Dyskusja

Poszukiwanie piśmiennictwa, nawiązującego do prowadzonych badań, pozwala stwierdzić, że niniejszy artykuł porusza temat z zakresu, którego piśmiennictwo jest wyjątkowo ubogie.

Opracowań nt. zawodowego stresu komorników sądowych poszukiwano wielotorowo. Przejrzano zasoby druków zwartych z dyscyplin „medycyna pracy”, „psychologia”, „prawo”. Weryfikację prowadzono pod kątem poszukiwania tekstów dotyczących poziomu stresu i zachorowalności w grupie komorników. Trudno nie zgodzić się z D. Rybak. Autor uważa, że przy wykonywaniu czynności komornicy sądowi narażeni są na stres rozumiany jako reakcja organizmu na stawiane żądania [55].

Autorzy podejmowali tematykę stresu różnych grup zawodowych (policjantów, lekarzy, nauczycieli) lecz brak tekstów, w których choćby część była poświęcona tematowi stresu występującego u komorników.

Podjęto temat dotąd nieeksplorowany przez badaczy na tyle, że nie udaje się odszukać w piśmiennictwie odpowiednich tekstów. Być może istnieją opracowania na ten temat, ale nie znajdują się one w aktualnych bazach piśmiennictwa.

Istnieją przesłanki do stwierdzenia, że w niniejszej pracy podjęto nowy temat. Wyniki poszukiwań oraz własnych badań dowodzą, że brak jest piśmiennictwa naukowego z tego obszaru tematycznego.

Wraz z narastaniem piśmiennictwa będzie się rozwijać dyskusja pomiędzy badaczami, co przyczyni się zapewne do wypracowywania nowych projektów aktów prawnych związanych z działalnością komorniczą.

Zagadnienie stresu w pracy komornika sądowego wymaga dalszych badań dotyczących m.in. wpływu stresu na zapadalność na choroby psychosomatyczne oraz doprowadzenia w prawodawstwie do zmian zmierzających do objęcia komorników regularnymi, obowiązkowymi badaniami lekarskimi.

Wnioski

1. Komornicy, przy użyciu zaproponowanej im skali stresu *Holmesa i Rahe'a* SRSS ocenili poziom ich stresu w trakcie wykonywania różnych czynności. Komornicy największy stres odczuwali podczas eksmisji. Najmniejszy stres był przez nich odczuwany w trakcie zajmowania drobnych ruchomości i innych czynności (administracyjnych, prowadzenia licytacji, zatwierdzanie wycen).

2. Najczęstszymi fizjologicznymi, psychicznymi, emocjonalnymi objawami stresu, występującymi u komorników - w opinii ich samych - są zmiany ciśnienia krwi, przyspieszona praca serca, problemy z koncentracją.
3. Najczęściej zgłaszanymi przez komorników następstwami stresu były wybuchy gniewu, palenie dużych ilości papierosów i nadużywanie leków uspokajających. W konsekwencji komornicy czasami korzystali z pomocy specjalistów, najczęściej internisty lub kardiologa.
4. Większość komorników, mimo odczuwania negatywnych skutków stresu zawodowego, nie ma zdania co do wprowadzenia przepisów zobowiązujących komorników do regularnego poddawania się badaniom lekarskim i psychologicznym. Kolejna, duża grupa jest przeciwna wprowadzeniu takich przepisów. Komornicy nie sygnalizują luk w przepisach, prawdopodobnie z obawy o zwiększenie ze strony ustawodawcy wymagań dotyczących kontroli stanu zdrowia komorników.

Bibliografia

1. Kępiński A.: Podstawowe zagadnienia współczesnej psychiatrii. Kraków: Wydawnictwo Literackie; 2003
2. Heszen–Niejodek I.: Teoria stresu psychologicznego i radzenia sobie. w: Strelau J. (red.) Psychologia. Gdańsk: GWP; 2000: t. 3
3. Basińska B.: Radzenie sobie ze stresem w warunkach różnego stopnia zagrożenia zdrowia. Przegląd Psychologiczny 2004; 1: 109-120
4. Encyclopedia of Stress. Fink G, ed. San Diego: Academic Press; 2000: vol. 1-3
5. Sapolsky RM.: Pokonać stres. Świat Nauki 2003; 10: 68-77
6. Cannon WB.: Stressors and Strains of Homeostasi. American Journal of Medical Science 1935; 189 (1)
7. Cannon WB.: Changes in Pain, Hunger, Fear and Rage: An Account of Recent Research into the Function of Emotional Excitement, 2nd ed., Appleton, New York 1929
8. Selye H.: The Stress of Life. Selye's Guide to Stress Research, Vol. I, Van Nostrand Reinhold, 1980
9. Selye H.: Stres życia. Warszawa: PZWL; 1989
10. Bilikiewicz A. (red.) Psychiatria. Warszawa: Wyd. Lekarskie PZWL; 1999
11. Migdał K.: Lęk, stres, frustracja- sposoby przezwyciężania. Wykład wygłoszony w latach 80-tych, Uniwersytet im. A.Mickiewicza w Poznaniu, (niepublikowany)

12. Holmes TH, Rahe RH.: The social readjustment rating scale. *Journal of Psychosomatic Research* 1967; (11):213-218.
13. Rahe RH, Meyer M, Smith M, Kjaer G, Holmes TH.: Social stress and illness onset. *Journal of Psychosomatic Research* 1964; 8: 35-44.
14. Wiśniewska-Śliwińska H.: Studium higieniczno-socjomedyczne funkcjonowania uczestników postępowania egzekucyjnego. Rozprawa doktorska. Uniwersytet Medyczny w Poznaniu; Poznań 2011
15. Bryant RA., Harvey AG.: Zespół ostrego stresu: teoria, pomiar, terapia. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN; 2003
16. Salmon P.: Psychologia w medycynie- wspomaga współpracę z pacjentem i proces leczenia. Gdańsk: GWP; 2002
17. Tylka J.: Psychosomatyka. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kard. St. Wyszyńskiego; 2000
18. Horner MD, Hamner MB.: Neurocognitive functioning in posttraumatic stress disorder. *Neuropsychology Review* 2002; 12(1)
19. Bilikiewicz A.(red.) Psychiatria. Podręcznik dla studentów medycyny. Wydanie III. Warszawa; 2003
20. Lieb K, Hesslinger B, Jacob G.: Przypadki kliniczne z psychiatrii i psychoterapii. Wydanie I. Seria Przypadki Kliniczne. Wrocław; 2007
21. Traczyk W.Z.: Fizjologia człowieka w zarysie. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL; 2005
22. Wrona-Polańska H.: Zdrowie stres choroba w wymiarze psychologicznym. Wydanie I. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls; 2008
23. Strelau J.: Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom III. Gdańsk: GWP; 2001
24. Rybakowski J., Pużyński S. (opr.) Psychiatria.Podstawy psychiatrii. T.1. Wyd. II. (opr. Wiórka J.) Wrocław: Wyd. Elsevier Urban & Partner; 2010
25. Van der Kolk B. The psychobiology of PTSD. *Journal of Clinical Psychiatry* 1997; 58:21-22
26. Boenisch Ed. Haney, M.C.: Twój stres: Sens życia, równowaga i zdrowie. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne; 2002
27. Uszyński M.: Stres i antystres- patomechanizm i skutki zdrowotne. Wrocław: MedPharm; 2008
28. Holmes TH.: The Social Readjustment Rating Scale. *Journal of Psychosomatic Research* 1967 (10)

29. Pietrzak H, Hałaj JB.: *Wypalenie zawodowe - uwarunkowania, przyczyny, konsekwencje*. Kwartalnik Edukacyjny 2002(1):11-28
30. Walas J.: *Stres i opory wobec zmian. Humanizacja Pracy* 1995
31. Konstytucja RP, Dz.U. z dnia 16 lipca 1997 r. nr 78, poz. 483
32. Kodeks postępowania cywilnego. Ustawa z dnia 24 września 2004 r. o zmianie ustawy- Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji. Dz.U. z 2004 r. nr 236, poz. 2356.
33. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji. Dz.U. nr 133, poz. 882 z późniejszymi zmianami. (Nowela ustawy o komornikach -weszła w życie 17 czerwca 2010 r.)
34. Kodeks Pracy. (Dz. U. z 16 lutego 1998 nr 21, poz. 94) z późniejszymi zmianami
35. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego. Dz.U. z 1963 r. nr 43, poz. 296 z późniejszymi zmianami
36. Ustawa z dnia 18 września 2001 r. o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz o zmianie niektórych innych ustaw. Dz.U. 2001 nr 130, poz. 1452
37. Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych. Dz. U. 2003 nr 228, poz. 2255
38. Ustawa z dnia 24 maja 2007 r. o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz ustawy o podatku rolnym. Dz. U. z dnia 21 czerwca 2007 r. nr 109, poz. 747
39. Ustawa z dnia 17 października 2008 r. o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych. Dz. U. 2008, nr 223, poz. 1456
40. Ustawa z dnia 22 kwietnia 2005 r. o postępowaniu wobec dłużników alimentacyjnych oraz zaliczce alimentacyjnej (Dz. U. z dnia 17 maja 2005 r.)
41. Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów. Dz. U. 2007, nr 192, poz. 1378
42. Ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. z dn. 7.01.2009 r. nr 1 poz. 7)
43. Kodeks Etyki Zawodowej Komornika (www.komornik.pl/kez.php3) (z dn. 20.12.2009 r.)
44. Statut Międzynarodowej Unii Komorników Sądowych (wersja uaktualniona po Kongresie w Waszyngtonie w 2006 r.) <ftp://ftp.currenda.pl/pub/dzial-statuty/Statut-UIHJ.pdf> (dostęp 01.03.2020)

45. Gerichtsverfassungsgesetz, In der Fassung vom 9.5.1975, zuletzt geändert durch Gesetz über die Internetversteigerung in der Zwangsvollstreckung und zur Änderung anderer Gesetze vom 30.7.2009 <https://dejure.org/gesetze/GVG/154.html>, <https://dejure.org/gesetze/GVG/155.html> (dostęp 27.06.2020)
46. Gerichtsvollzieherordnung (GVO) - Allgemeine Verfügung Vom 17. Juli 1992 JMBL S. 104 in der ab 1. Juli 2003 geltenden Fassung zuletzt geändert durch Allgemeine Verfügung Vom 20. Dezember 2003 (JMBL.2004 S. 2) (2344 - II.001) <https://www.gesetzebayern.de/Content/Document/GerVO?AspxAutoDetectCookieSupport=1> (dostęp 27.06.2020)
47. §3 zákona č. 233/1995 Z.z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti a o zmene a doplnení ďalších zákonov lat
48. Prime sentenze della Cassazione in materia di notificazione ex art. 140 cpc dopo la Sentenza 3/2010 della Corte Costituzionale. www.ufficialigiudiziari.net (dostęp 01.05.2020 r.)
49. ESECUZIONE FORZATA. Precetto: (cessazione di efficacia del). Cass. civ., Sez. III, 28/04/2006, n. 9966. www.ufficialigiudiziari.net (dostęp 01.05.2020 r.)
50. 1997. évi CXLI. Törvény az ingatlan-nyilvántartásról ELSŐ RÉSZ BEVEZETŐ RENDELKEZÉSEK 109/1999 (XII.29.) FVM rendelettel
51. 2004. évi CXL. Törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól
52. Választási bizottságok határozatainak felülvizsgálata: A 2005. évi LXXXI. törvény módosította a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvényt és 2005. július 16-tól kezdődően kötelezővé tette - a bírósági felülvizsgálati eljárás során hozott határozatok nyilvánosságra hozatalát
53. ZÁKON ze dne 28. února 2001 o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů
54. Vyhláška č. 418/2001 Sb.- o postupech při výkonu exekuční činnosti
55. Rybak D.: Stres związany z pracą komornika sądowego. Nowa Currenda 2012;7:8-15.